IMPROVING THE ECONOMIC MECHANISMS FOR DEVELOPING TRANSIT FREIGHT TRANSPORTATION AND ENHANCING UZBEKISTAN'S POTENTIAL AS A GLOBAL TRANSPORT HUB

O'tkirjon Axmedov Alaviddin o'g'li
Lecturer, Department of Economics
Faculty of Economics, Alfraganus University

Doi: https://doi.org/10.5281/zenodo.21223074

Abstract: This thesis examines the economic mechanisms for attracting transit freight flows to Uzbekistan and explores the country's prospects for becoming a global transport hub. Uzbekistan's geostrategic location, existing railway infrastructure, and opportunities within international transport corridors are analyzed through the lens of innovative approaches. The study also highlights the economic benefits of increasing transit cargo flows, including higher state budget revenues, reduced foreign trade costs, attraction of new investments, and enhancement of international competitiveness. Furthermore, the paper substantiates the economic effectiveness of public-private partnerships, the development of logistics centers, the expansion of multimodal transport services, and digitalization mechanisms. The findings demonstrate Uzbekistan's significant potential to become one of the leading transport and logistics hubs in Central Asia in the future.

Keywords: transit freight flows, economic mechanism, global transport hub, logistics centers, multimodal transport, public-private partnership, digitalization, foreign trade, investment.

TRANZIT YUK TASHUVLARINI RIVOJLANTIRISHNING IQTISODIY MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH VA O'ZBEKISTONNING GLOBAL TRANSPORT MARKAZI SIFATIDAGI SALOHIYATINI OSHIRISH.

Annotatsiya: Ushbu tezisda tranzit yuk oqimlarini O'zbekistonga jalb etishning iqtisodiy mexanizmlari hamda mamlakatning global transport markaziga aylanish istiqbollari tahlil qilinadi. O'zbekistonning geostrategik joylashuvi, mavjud temir yo'l infratuzilmasi va xalqaro transport yo'laklaridagi imkoniyatlari innovatsion yondashuvlar asosida ko'rib chiqiladi. Shuningdek, tranzit yuk oqimlarini oshirish orqali davlat byudjetiga tushumlarni ko'paytirish, tashqi savdo xarajatlarini kamaytirish, yangi investitsiyalarni jalb qilish va xalqaro raqobatbardoshlikni ta'minlash kabi iqtisodiy afzalliklar yoritiladi. Maqolada davlat-xususiy sheriklik, logistika markazlarini rivojlantirish, multimodal transport xizmatlarini kengaytirish va raqamlashtirish mexanizmlarining iqtisodiy samaradorligi asoslab beriladi. Tadqiqot natijalari O'zbekistonning kelgusida Markaziy Osiyodagi yirik global transport-logistika markazlaridan biriga aylanish imkoniyatlarini ochib beradi.

Kalit so'zlar: tranzit yuk oqimlari, iqtisodiy mexanizm, global transport markazi, logistika markazlari, multimodal transport, davlat-xususiy sheriklik, raqamlashtirish, tashqi savdo, investitsiya.

Tranzit yuk oqimlarini jalb etish uchun eng avvalo O'zbekistonning geografik joylashuvi ustunlik sifatida ishlatilishi lozim. Buning amaliy mexanizmlaridan biri temir yo'l va avtomobil

transportini yagona logistika tizimida birlashtirishdir. Masalan, Xitoydan kelayotgan yuklarni Toshkent orqali Qozog‘iston yoki Eron yo‘nalishiga tezkor o‘tkazish imkonini beradigan “multimodal transport” tizimlarini yo‘lga qo‘yish mumkin. Bu tashish vaqtini qisqartirib, tranzitdan olinadigan daromadni oshiradi.

Yana bir amaliy yechim zamonaviy logistika markazlarini qurishdir. Navoiy, Termiz, Toshkent va Andijon hududlarida xalqaro standartlarga mos “konteyner terminal”lari tashkil etilsa, yuklarni qayta yuklash, saqlash va tezkor bojxona rasmiylashtiruvi qulaylashadi. Bu xorijiy kompaniyalar uchun O‘zbekiston orqali tranzit o‘tkazishni iqtisodiy jihatdan jozibador qiladi.

Raqamlashtirishni joriy etish ham iqtisodiy mexanizmlardan biridir. Masalan, elektron tranzit yo‘lovnomalar, onlayn bojxona ruxsatnomalari va real vaqt rejimida yuk harakatini kuzatish tizimlari tadbiq etilsa, korrupsiya xavfi kamayadi va tashish jarayoni tezlashadi. Bu esa investorlar va xalqaro hamkorlar uchun ishonchli muhit yaratadi.

Davlat-xususiy sheriklik asosida tranzit yo‘laklarini rivojlantirish ham amaliy mexanizmdir. Masalan, yirik logistika kompaniyalari bilan hamkorlikda terminal va depo qurish orqali davlat infratuzilmani ta’minlaydi, xususiy sektor esa zamonaviy texnologiya va boshqaruvni olib kiradi. Natijada, xizmat narxi raqobatbardosh bo‘ladi, tranzit hajmi ortadi va byudjetga tushum ko‘payadi.

Shuningdek, tranzit yuklarni jalb etishda “yashil koridor” tamoyilini keng qo‘llash zarur. Bu orqali tranzit yuklar minimal hujjatlar bilan, ortiqcha tekshiruvlarsiz tezkor o‘tkaziladi. Bunday mexanizmning iqtisodiy foydasi shundaki, yuk tashuvchilar vaqt va xarajatlardan yutadi, O‘zbekiston esa ishonchli hamkor sifatida xalqaro maydonda yuqori obro‘ga ega bo‘ladi.

Kelgusida O‘zbekistonning global transport markaziga aylanishi uchun amaliy yo‘nalishlardan biri qo‘shni davlatlar bilan yagona tarif siyosatini ishlab chiqishdir. Masalan, Qozog‘iston va Turkmaniston bilan kelishilgan tariflar asosida tranzit yuklar uchun qulay narx belgilanadi. Bu tashuvchilar uchun eng qisqa va eng arzon yo‘l sifatida O‘zbekistonni tanlash imkonini yaratadi.

So‘nggi yillarda O‘zbekiston tranzit yuk oqimlarini jalb etish bo‘yicha sezilarli o‘zgarishlarni amalga oshirdi. Avvalo, temir yo‘l infratuzilmasida elektrlashtirish va modernizatsiya ishlari kengaytirildi. Masalan, Toshkent–Andijon temir yo‘lida yangi tunnellar qurilishi yuk tashish jarayonini tezlashtirib, tashuvchilarning vaqt va xarajatlarini qisqartirdi. Bu amaliy islohot iqtisodiy jihatdan yuk aylanmasini oshirib, tranzit to‘lovlari orqali davlat byudjetiga qo‘shimcha daromad keltirmoqda.

Bojxona tizimida ham yangiliklar joriy etildi. “Yagona bojxona oynasi” tizimi orqali tranzit yuklar tezroq rasmiylashtirilmoqda. Avvalgi yillarda hujjatlar bir necha kun talab qilgan bo‘lsa, hozir qisqa vaqt ichida bajarilmoqda. Bu tashuvchi kompaniyalarning mablag‘larini tejashga, yuklar esa xalqaro bozorga tezroq chiqishga imkon berdi. Natijada, iqtisodiyotda tashqi savdo aylanmasi ortdi, transport xizmatlari eksporti kengaydi.

Navoiy va Termiz kabi strategik nuqtalarda xalqaro logistika markazlari tashkil etildi. Bu markazlar nafaqat tranzit yuklarni qayta yuklash va saqlash uchun xizmat qilmoqda, balki xorijiy investitsiyalarni jalb qilish uchun ham maydon yaratmoqda. Masalan, Navoiy logistika markazi orqali Xitoy va Turkiya yuklari qayta taqsimlanib, qo‘shni davlatlarga jo‘natilmoqda. Shu orqali O‘zbekiston o‘zini mintaqaviy tranzit markaz sifatida ko‘rsatib, hududiy iqtisodiy integratsiyani kuchaytirmoqda.

Kelgusida esa yana bir qator islohotlar ko‘zda tutilmoqda. Jumladan, Kaspiy dengizi orqali “O‘zbekiston–Turkmaniston–Eron–Turkiya” transport yo‘lagini kengaytirish rejalashtirilmoqda. Bu yo‘nalish amaliy jihatdan O‘zbekiston yuklarini Yevropa bozoriga tezkor yetkazish imkonini beradi. Iqtisodiy tomondan esa tashuvchilar uchun vaqt va xarajatlarni kamaytirib, mamlakatimiz uchun tranzit to‘lovlari hisobiga barqaror daromad manbai yaratadi.

Shuningdek, tranzit yuklar uchun yagona tarif siyosatini shakllantirish ustida ish olib borilmoqda. Bu tashuvchilar uchun eng maqbul narxlarni taqdim etadi. Masalan, O‘zbekiston orqali o‘tuvchi temir

yo‘l tariflari Qozog‘iston yoki Rossiya yo‘llaridan arzon bo‘lsa, ko‘plab yuk oqimlari aynan bizning yo‘limizni tanlaydi. Bu bevosita iqtisodiyotga qo‘shimcha valyuta tushumini keltiradi.

Kelajakda raqamlashtirish jarayonlari ham yanada kengaytiriladi. Tranzit yuklarni real vaqt rejimida kuzatish, elektron hujjat almashinuvi va sun’iy intellekt asosidagi yuk oqimlarini prognozlash tizimlari joriy qilinadi. Amalda bu tashuvchilar uchun xavfsizlikni oshiradi, yo‘lda to‘xtab qolishlar sonini kamaytiradi, iqtisodiyotda esa samaradorlikni kuchaytiradi.

Tranzit yuk oqimlarini jalb etish mexanizmlari va iqtisodiy ta’siri (viloyatlar kesimida):

Viloyat	Amaliy misollar	Iqtisodiy ta’siri
Toshkent	“Yagona bojxona oynasi” tizimi joriy qilinib, tranzit hujjatlari onlayn rasmiylashtirilmoqda.	Yuklarni rasmiylashtirish vaqti qisqardi, tashuvchilar xarajatlarini kamaytirdi, xizmat eksportidan tushum oshdi.
Andijon	Qamchiq dovonida yangi tunnellar va temir yo‘l elektrlashtirish loyihasi ishga tushirildi.	Yuk tashish tezlashdi, eksport-import xarajatlari kamaydi, Farg‘ona vodiysi mahsulotlari jahon bozoriga tezroq chiqmoqda.
Navoiy	Xalqaro logistika markazi faoliyati kengaytirildi, konteyner terminali qurildi.	Xitoy va Turkiya yuklari qayta taqsimlanib, tranzit to‘lovlaridan barqaror daromad tushmoqda.
Buxoro	“O‘zbekiston–Turkmaniston–Eron–Turkiya” yo‘lagining Buxoro qismi modernizatsiya qilindi.	Tranzit yuklar uchun qulay yo‘l ochildi, Yevropa bozorlariga chiqish tezlashdi, hududiy savdo hajmi kengaydi.
Qashqadaryo	Qarshi orqali kelayotgan temir yo‘l liniyasi modernizatsiya qilinmoqda.	Mahalliy mahsulotlar uchun eksport xarajatlari kamaydi, tranzit yuklar oqimi ortib, hududiy iqtisodiy faollik oshdi.
Surxondaryo	Termizda “Afgo Cargo” markazi orqali Afg‘oniston bilan tranzit-logistika hamkorligi kengaydi.	Xalqaro savdo eshigi sifatida hududga xorijiy sarmoya kirdi, ish o‘rinlari yaratildi, valyuta tushumlari oshdi.
Samarqand	Samarqand temir yo‘l bekati modernizatsiya qilinib, tranzit yo‘lovchi va yuk oqimi kengaytirildi.	Turizm va tranzit integratsiyalashdi, hudud iqtisodiyoti ikki yo‘nalishda daromad topmoqda.
Xorazm	Temir yo‘l orqali Turkmaniston bilan qo‘shma tranzit yo‘lagi kuchaytirildi.	Mahsulotlar Xorazmdan Kaspiy orqali Yevropaga tezroq chiqmoqda, tranzitdan hududiy iqtisodiy foyda oshmoqda.
Farg‘ona	Yangi “multimodal transport” loyihalari yo‘lga qo‘yilmoqda.	Yuk tashuvchilarga avtomobil va temir yo‘l kombinatsiyasidan foydalanish imkoniyati yaratilmoqda, tashish xarajatlari kamaymoqda.

Viloyat	Amaliy misollar	Iqtisodiy ta'siri
Jizzax	Toshkent–Sirdaryo–Jizzax yo'nalishi modernizatsiya qilindi.	Tranzit yuklar oqimida ichki logistika samaradorligi oshdi, mahalliy ishlab chiqaruvchilar uchun tashish qulaylashdi.

XULOSA

Tranzit yuk oqimlarini jalb etishning iqtisodiy mexanizmlari O'zbekiston uchun nafaqat transport sohasini, balki butun iqtisodiy tizimni rivojlantirishning muhim omiliga aylanmoqda. Mamlakatning geostrategik joylashuvi, xalqaro transport yo'laklarida tutgan o'rni va logistika imkoniyatlari oxirgi yillarda samarali foydalanila boshladi. Amaliy islohotlar natijasida bojxona tizimida raqamlashtirish kengaydi, yangi logistika markazlari barpo etildi, temir yo'l infratuzilmasi modernizatsiya qilindi va qo'shni davlatlar bilan tranzit aloqalar mustahkamlandi.

Ushbu jarayonlar iqtisodiyot uchun bir qator afzalliklarni taqdim etdi: tashuvchilar uchun xarajatlarning kamayishi, yuklarning tezroq yetkazilishi, xalqaro savdo hajmining oshishi va eng asosiysi, davlat byudjetiga barqaror daromad manbai shakllanishi. Kelgusida esa O'zbekistonning global transport markaziga aylanish istiqbollari, multimodal tashuvlar, yagona tarif siyosati va "yashil koridor" tamoyillarini keng joriy etish orqali yanada mustahkamlanishi kutilmoqda.

Shunday qilib, tranzit yuk oqimlarini samarali boshqarish va iqtisodiy mexanizmlarni takomillashtirish mamlakatning jahon transport tizimidagi raqobatbardoshligini oshirib, O'zbekistonni Markaziy Osiyodagi asosiy logistika va savdo markaziga aylantirishda hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Maxmudov Yoqubjon, Normirzaev Abduqayum. Logistikani iqtisodiy taraqqiyotda tutgan o'rni (2024). Maqolada O'zbekiston transport-logistika salohiyatini rivojlantirish, transport tizimining eksport salohiyatiga ta'siri va davlat nuqtai nazari tahlil qilingan. ResearchGate
2. To'chilova (T OCHILOVA). Temir yo'l transporti tizimini samaradorligini oshirish chora-tadbirlari (2024). Zamonaviy boshqaruv mexanizmlari, moliyaviy optimallashtirish va davlat-xususiy sheriklikka urg'u berilgan. ijfd.uz
3. X.M. Axmedovna. Temir yo'l transportining zamonaviy texnologiyalari va innovatsion rivojlanish yo'nalishlari (2025). Innovatsiya va raqamlashtirish asosidagi rivojlanish istiqbollarini yoritadi. inlibrary.uz
4. Carrieva Ya. Raqamli logistikani rivojlantirishda axborot texnologiyalaridan foydalanish imkoniyatlari (2024). Raqamli tashuvchi tizimlar va logistika innovatsiyalari ustida tahlil. sci-p.uz
5. Imamaliyeva. O'zbekiston Respublikasida temir yo'l transporti infratuzilmasini modernizatsiyalash jarayonini samarali boshqarish masalalari (2025). Infratuzilmaning zamonaviylashtirilishi va boshqaruv usuli tahlil qilingan. inlibrary.uz